Golden Research Thoughts
ISSN 2231-5063
Impact Factor : 3.4052(UIF)
Volume-4 | Issue-7 | Jan-2015
Available online at www.aygrt.isrj.org

शिक्षक शिक्षणाच्या व्यवस्थापनाची भूमिका - एक अभ्यास

गिरे एस. एस.

शिक्षकशास्त्र महाविद्यालय, बार्शी,

सारांश - शिक्षणशास्त्र ही आंतरविद्याशाखीय शाखा आहे. विविध विषयातील संशोधनामुळे शिक्षणशास्त्र अधिकाधिक व्यापक बनत गेले आहे. तांत्रिक ज्ञानाचा वापर आज मोठ्या प्रमाणावर होत आहे. त्यामुळे शास्त्रीय पद्धतीने शिक्षकाला जास्तीत जास्त कुशल बनविण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. शिक्षणाची गुणवत्ता शिक्षकावर अवलंबून असते. शिक्षकाची गुणवत्ता ही शिक्षकाला दिल्या जाणाऱ्या प्रशिक्षणावर अवलंबून असते.

१.प्रास्ताविक

मात्र सध्याच्या काळाला अनुसरून शिक्षक शिक्षण महाविद्यालये शिक्षकाला योग्य प्रशिक्षण देत नाहीत अशी टिका होते. शिक्षक-प्रशिक्षण व शिक्षकाचे दैनंदिन कार्य यामध्ये दरी वाढलेली दिसते. याचा विचार करून शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाच्या व्यवस्थापनाची भूमिका काय आहे? हे जाणून घेण्यासाठी संशोधकाने प्रस्तुत संशोधन कार्य हाती घेतले आहे.

२.संशोध-न समस्या

शिक्षक शिक्षणाच्या व्यवस्थापनाची भूमिका - एक अभ्यास.

३.संशोधनाची उद्दिष्टे

१. शिक्षक-प्रशिक्षण संस्थांच्या भौतिक साधनसंपत्तीचा अभ्यास करणे.
२. शिक्षक-शिक्षण संस्थांच्या मानवी साधनसंपत्तीच्या व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे.
३. शिक्षक-शिक्षण संस्थांच्या आर्थिक साधनसंपत्तीच्या व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे.
४. शिक्षक-शिक्षण संस्थांच्या परिणामकारक कार्यवाहीसाठी व्यवस्थापनाला उपाययोजना सुचविणे.

४.व्यवस्थाप-न सं□ल्प-ना

एखादे कार्य, व्यवहार किंवा चळवळ प्रभावी रितीने घडवून आणण्यासाठी आवश्यक असलेली कार्ये ज्या यंत्र□करवी करण्यात येतात त्या यंत्रणेला व्यवस्थापन असे म्हणतात.

५.शि□□-शि□□ा व्यवस्थाप-न सं□ल्प-ना

शिक्षक शिक्षणाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी प्रशिक्षणार्थी, वेळ, साधनसामुग्री, अनुदान, विविध उपक्रमांचे नियोजन, संघटन, संचालन, नियंत्रण करून प्रत्येक घटकाच्या कार्यक्षमतेनुसार उपयोग साधण्याच्या प्रक्रियेस शिक्षक शिक्षणाचे व्यवस्थापन असे म्हणतात. व्यवस्थापन ही एकात्मिक प्रक्रिया आहे. केवळ एखादे कार्य म्हणजे व्यवस्थापन असे म्हणता येत नाही. तर अनेक कार्यांचा एकत्रित परिणाम म्हणजे व्यवस्थापन होय. ते आपणास पुढील आकृतीवरून जास्त स्पष्ट करता येते.

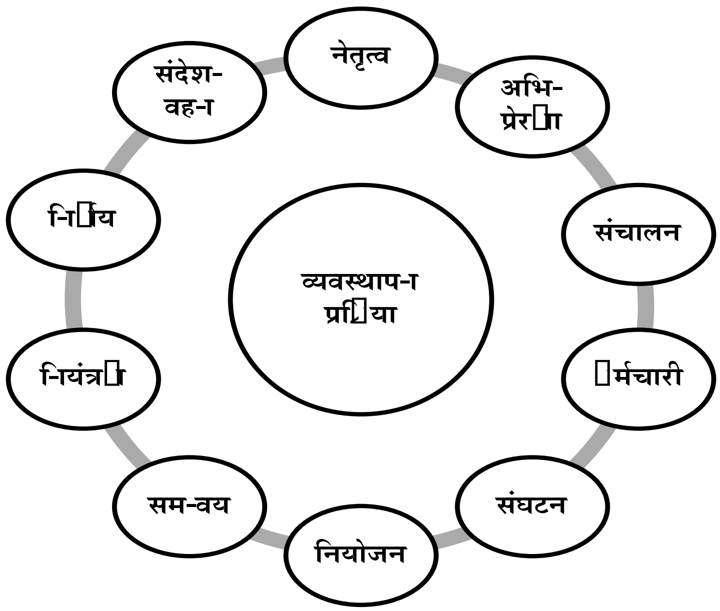

६.संशोधन कार्यपद्धती

अ)संशोधन पद्धती

प्रस्तुत संशोधन समस्या वर्तमानकाळाशी निगडीत असल्याने संशोधकाने वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे.

ब)नमुना निवड

प्रस्तुत संशोधन कार्य सोलापूर विद्यापीठ परीक्षेत्रातील २० शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांपैकी १० शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांची निवड लॉटरी नमुना निवड पद्धतीने केली. निवड करण्यात आलेल्या सर्व महाविद्यालयांच्या प्राचार्यांची निवड प्रश्नावली भरून घेण्यासाठी □ली.

□)संशोधनाची साधने

प्रस्तुत संशोधन कार्याची माहिती संकलित करण्यासाठी प्रश्नावली या प्रमुख साधनाचा वापर केला आहे.

ड) संशोधनाची कार्यवाही

प्रस्तुत संशोधन कार्यासाठी शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांकडून माहिती मिळविण्यासाठी २० प्रश्नांचा समावेश असणारी प्रश्नावली तयार केली. इमारत, शैक्षणिक साधने, तांत्रिक साधने, उपलब्ध भौतिक सोयी-सुविधा, शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी, त्यांचे प्रशिक्षण, आर्थिक उपलब्धता इत्यादी मुद्द्यांचा विचार करून प्रश्नावली तयार केली होती. सदर प्रश्नावलीबाबत पाच तज्ज्ञांशी चर्चा □रून अंतिम निर्दोष प्रश्नावली तयार केली. सदर प्रश्नावली सोलापूर विद्यापीठातील दहा शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांना भरून देण्यासाठी वितरीत करण्यात आली. साधारणपणे ८-१० दिवसात सर्व प्राचार्यांनी प्रश्नावली भरून परत दिल्या. प्राप्त झालेल्या प्रश्नावलीतील माहितीचे सांकेतिकरण, वर्गीकरण, सारणीकरण केले. माहितीचे विश्लेषण करण्यासाठी शेकडेवारी या सांख्यिकी तंत्राचा वापर करून निष्कर्ष काढण्यात आले.

७.निष□र्ष

१. सर्व शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांना स्वतःची पक्की इमारत होती.
२. सर्वच शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांना क्रिडांगणाची सुविधा उपलब्ध नाही.
३. पन्नास टक्के महाविद्यालयात आवश्यक असणारे फर्निचर, स्टेशनरी व मशिनरी पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध नाहीत.
४. सत्तर टक्के शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांमध्ये शिक्षकांची पदे भरली आहेत.
५. साठ टक्के शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांना कायम मान्यताप्राप्त प्राचार्य नाहीत.
६. पन्नास टक्के शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांमध्ये शिक्षकांच्या प्रशिक्षणाचे नियोजन केले जात नाही.
७. सर्वच शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील कर्मचाऱ्यांना शासकीय नियमाप्रमाणे वेतन अदा केले जात नाही.
८. नव्वद टक्के शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांना उपलब्ध शिक्षणशुल्कामधून खर्च भागविणे शक्य होत नाही.
९. पन्नास टक्के शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांनी शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांची नियमानुसार नियुक्ती केलेली नाही.
१०. नव्वद टक्के प्राचार्यांच्या मते शिक्षक प्रशिक्षणाला प्रवेश घेण्याचे प्रमाण अत्यल्प आहे.
११. सर्व शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातून शिक्षणशास्त्र विद्याशाखेचा अभ्यासक्रम राबविला जातो.

८.उपाययोजना

१. सर्वच शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांच्या प्राचार्यांनी भौतिक सुविधा उपलब्ध करून द्याव्यात.
२. शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाच्या संचालक मंडळानी कामयस्वरूपी अर्हताप्राप्त प्राचार्यांची व शिक्षकांच्या नियुक्त्या कराव्यात.
३. सर्वच शि□णशास्त्र महाविद्यालयांमध्ये शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या नेमणूक कायमस्वरूपी करण्यात याव्यात.
४. □र्मचारी व शिक्षक यांची सेवापुस्तके अद्ययावत ठेवावीत.
५. शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांनी विद्यार्थीविषयक तसेच कार्यालयीन आवश्यक असणारे दप्तर अद्ययावत ठेवयला हवे.

संदर्भ ग्रंथसूची

१. □ोरे, सु□ीव (२०११). *शालेय व्यवस्थाप□*, पुणे : नित्यनूतन प्रकाशन.
२. □ाळपांडे, वसंत (१९९२). *शालेय प्रशास□ व मा□वी संबंध,* पुणे : अनमोल प्र□ाशन.
३. ताम्हणकर, श्री. दा. (१९९५). *शैक्षणिक प्रशासन व नियोजन,* पुणे : नूतन प्रकाशन.
४. माने, उज्ज्वला (१९९२). *शि□□*, नातेपुते : अनुराधा प्रकाशन.

5. Aggarwal, J.C. (1962). *Educational Administration, School Organization and Supervision*, New Delhi: Arya Book Depot.
6. Best, J. and James, K. (1992). *Research in Education*, New Delhi: Prentice Hall of India Pvt. Ltd.